

EMEK VE DÖNÜŞÜM ÜZERİNE BİR GELENEK: YAHYALI HALICILIĞI*

Tradition on Labor and Transformation: Yahyalı Carpet Making

Petek ERSOY İNCİ*

Öz

Kayseri, Türkiye’de dokumacılığın en önemli merkezlerinden biridir. Söz konusu merkezlerden biri de Kayseri’ye en uzak ilçe olan Yahyalı’dır. Yahyalı, elması ve halıcılığıyla ünlüdür. Yahyalı halısını diğer yörelerin halılarından farklı kılan, koyun yünü ve kök boya kullanımıyla dokunmasıdır. Bu yazıda Yahyalı halısı, gelenek, geleneksel bilgi ve geleneğin dönüşümü kapsamında ele alındıktan sonra kaynak kişilerden elde edilen veriler doğrultusunda neden sürdürülemediği hakkında bir fikir vermeyi amaçlamıştır. Yahyalı halıcılığıyla ilgili yapılan literatür taramalarında görülmüştür ki yoğun kadın emeği üzerine oturan bu gelenek, yeterince kıymet görmemiş ve söz konusu bu durumun iyileştirilmesi noktasında gerekli hassasiyet gösterilmemiştir. Alan araştırmasına dayalı olan bu çalışmada yer verilen kimi anlatılar bu durumun altını çizmeyi amaçlamıştır. Yahyalı halısının ana malzemesi koyun yünü ve kök boyadır. Yapılan araştırmalardan anlaşılmıştır ki başta bir çeyiz unsuru olarak ortaya çıkan Yahyalı halısı, ilk dönüşümünü her Çarşamba ve Cuma günleri Yahyalı ilçesinde kurulan pazarda satılmak için bir metaya dönüştüğünde almıştır. Yahyalı halısının dönüşümünde ilk kırılma böyle gerçekleşmiş, bunu günümüzde heybe, çuval ve çantanın günlük kullanımdan ayrılması ve hediyelik eşyaya dönüşerek Aziz Özülkü isimli halı tüccarının dükkânında bir ticarî unsura dönüşmesi süreci izlemiştir. Dokumacı kadının emeğine gereken özenin verilmemesi Yahyalı’da dokumacılığın gerilemesindeki bir başka nedendir. Bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma tekniklerinden etnografi kullanılmış ve sekiz kaynak kişinin bilgisine yer verilmiştir. Sonuç olarak da alan araştırması yapılan ve tecrübe edilen olaylardan hareketle Yahyalı halıcılığı özelinde öteden beri dokumacı kadınların emeklerinin hak ettiği ilgiyi görmediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yahyalı halısı, Gelenek, Emek, Dönüşüm.

Abstract

Kayseri is one of the most important centers of weaving in Turkey. One of these centers is Yahyalı, the farthest district from Kayseri. Yahyalı is famous about apple and carpets. The Yahyalı carpet is remarkable because its main material is sheep wool and root dye and it is different from other weavings made in the region. In this article, Yahyalı carpet is discussed within the scope of tradition, traditional knowledge and transformation of tradition, and aims to give an idea about why it can not be sustained in line with the data obtained from the sources. It has been seen in the literature review about Yahyalı carpet weaving that this tradition which is based on intense women’s labor has not been solved enough and the necessary sensitivity has not been shown to improve this situation. It is understood from that the Yahyalı carpet, which initially emerged as a dowry element, took its first transformation when it turned into a commodity to be sold in the market established in Yahyalı district every Wednesday and Friday. This was the first break in the transformation of the Yahyalı carpet, followed by the process of the saddle bags, sacks and bags leaving Daily use and turning into souvenirs and becoming a commercial element in the shop of a carpet Merchant named Aziz Özülkü. The lack of attention to the labor of the weaver woman is also another reason for the decline of weaving in Yahyalı. In this study,

*Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi’nde 2022 yılında savunulan “Geleneğin Dönüşümü Bağlamında Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Bir Usta Bin Usta Örneği” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, petekersoy@gmail.com, ORCID: 0000 0002 2345 6789.

ethnography, one of the qualitative research techniques was used as a method and eight source people were included.

Keywords: Yahyalı carpet, Tradition, Labor, Transformation.

Extended Summary

Kayseri is one of the most important centers of weaving in Turkey. One of these centers is Yahyalı, the farthest district from Kayseri. Yahyalı is suitable for agriculture and husbandry. Besides this, local flora is very rich so that many kinds of plants grow. Because of all these reasons, it is emerged that Yahyalı carpet is made by sheep wool and madder. These features are also registered when the product receives a country mark. The fact that the product has received country mark, it is an indication that one of the features of the product in question belongs to that region and is proof that it can be produced outside of the region. In this article, Yahyalı carpet is discussed within the scope of tradition, traditional knowledge and transformation of tradition, and aims to give an idea about why it can not be sustained in line with the data obtained from the sources. It is understood from that the Yahyalı carpet, which initially emerged as a dowry element, took its first transformation when it turned into a commodity to be sold in the market established in Yahyalı district every Wednesday and Friday. This was the first break in the transformation of the Yahyalı carpet, followed by the process of the saddle bags, sacks and bags leaving Daily use and turning into souvenirs and becoming a commercial element in the shop of a carpet Merchant named Aziz Özülkü. The lack of attention to the labor of the weaver woman is also another reason for the decline of weaving in Yahyalı. In Turkish folklore studies, detailed studies examining the of tradition, modernity and postmodernity and their reflections on daily life or specific issues such as handicrafts are very limited. The reasons why such studies have not become widespread are, the most sources about the subject the necessity of conducting field research and the difficulty of transferring the data obtained from the field to the analytic dimension. Although handicrafts seem to be a field that feeds on issues such as aesthetics and tradition and seems to be easy to write about, the situation is actually the opposite. Since handicrafts are also the field of cultural economy, it indicates the need to know issues such as marketing, economics, social development and sustainability. While writing such kind of an article, the writer should take into the consideration of harmonizing many the areas which is mentioned above. In this article ethnography one of the qualitative reseach techniques was used. In this sense, field research was conducted several times, photographs were taken and many informants were interviewed. However, only the expressions of people who are believed to provide meaningful data are included in this article because both Kayseri and Yahyalı are trade centers and a geography that stands out with its conservative identity. Therefore, issues such as volunteering to provide data to a researcher who is not familiar with culture and answering questions beyond what informant know may not provide reliable data in every field research. For this reason, it may be necessary to visit the area several times and it will be beneficial to develop relationships with Kayseri resident who do not live in Kayseri but live in metropolises.

Giriş

Gelenek, geçmişte yapılan kimi eylemlerin (dinî, sanatsal, toplumsal, vb.) bir sonraki nesle iletilmesini içeren, koyduğu kurallarla sert ve net tavrını belli eden, etrafında oluşturduğu ait olma hissi ile kendini çekici kılan, bazı toplumlarda ortaklıkları yarattığı kadar, bazılarındayekpareliği sayesinde topluma ayrıcalık kazandıran normlar bütünüdür.

Modernite her ne kadar geleneğin zıddı gibi görünse de, bunun böyle olmadığı sayısız araştırma ile kanıtlanmıştır. Örneğin Joseph R. Gusfield konuyla ilgili olarak "Gelenek ile modern arasındaki ilişki mutlaka bir çatışma veya birbirini dışlama ilişkisi değildir. Modernite mutlaka geleneğin zayıflaması sonucunu doğurmaz. Gelenek de modernite de zıt kutupları ortak hedefler etrafında buluşturan ideolojilerin ve hareketlerin temelini oluşturur. Geleneksel yapılar değişime karşı durabileceği gibi değişime destek de sağlayabilir" (2005: 55-56) demiştir. Benzer bir yaklaşımı Hande Birkalan da "gelenegin karşiti modernite ya da değişim değil, bastırılmışlıktır" (2003: 217-8) şeklinde ifade etmiştir. Müphem bir kavram olarak gelenek, devamlılığını her şeye rağmen sürdürür. Söz konusu bu sürdürülebilirlik, bazen ara vermeye neden olsa da, bunun nedeni yıllarca çatışma hâlinde sunulan gelenek/modernite ya da eskilik/yenilik çatışması değildir. Modernite geleneğin sürdürülüp sürdürülemeyeceği sürecine dâhil olsa bile zarar vermez. Öte yandan modernitenin ya da modernleşme arayışının baskın olduğu konu gelenekçiliktir ki, bu kavram bu yazının konusu değildir.

Postmodernite, her ne kadar tek tipleşmeyi tetiklese de geleneğe dönüşü de simgelemektedir. Gelenek; pek çok kez tanımlanmış bir kavramdır. Öte yandan geleneğin dönüşümü ya da geleneğin güncellenmesi gibi kavramlar ve bunun üzerine halk bilimi alanında yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bunun bir nedenini "gelenegin kültür çalışmalarına getireceği olumsuzluk" (Özdemir, 2018: 2)¹ ikinci nedenini de "iç ve dış dinamiklerin etkisiyle geleneğin değişim geçirdiği gerçeğinin geç fark edilmesi" (Özdemir, 2018: 2) fikirlerine bağlayan Nebi Özdemir, geleneksel bilgi kavramının da halk bilimi alanında az çalışıldığının altını çizmiştir. Oysaki geleneksel bilgi, pek çok disiplinlerarası çalışmaların yapılmasına imkân tanıyacak bir konudur.

Konuyla ilgili bir kitabı olan Graham Dutfield'in verdiği bilgilere göre, "Geleneksel bilgi; genellikle halk biliminin unsurları olarak kabul edilme eğiliminde olan sanat eserleri, el sanatları ve diğer kültürel eserler ve ifadeler ile ilgili bilgilerden ziyade "çevre" ile bağlantılı bilgilere atıfta bulunur" (2004: 91). Burada yazarın çevreden kastettiği durum; nesiller boyunca içinde geleneksel bilgiyi yaşayıp aktaran insan gruplarıdır ve yine yazarın tespitlerine göre toplumlar her ne kadar geleneğin dışında gibi görünseler de geleneksel bilgiyi muhafaza ederler.

Gelenek ve geleneğin dönüşümü meselesi aslında geleneksel bilgi denilince ne anlaşıldığına işaret etmektedir. Geleneksel bilginin özelliklerini liste hâlinde veren Graham Dutfield'a göre geleneksel bilgi:

1. Sözlü olarak kaydedilir ve iletilir;
2. Gözlem uygulamalı deneyim yoluyla öğrenilir;
3. Maddenin elementlerinin bir yaşam gücüne sahip olduğu anlayışına dayanır;

¹Söz konusu bu olumsuz bakış açısını Sibel Özbudun; "Gelenek (Batı) modernite(sinin) çocuğudur; aydınlanmayla ve onun Batı düşüncesi için ima ettiği tüm getirilerle etkileşim/çatışma içerisinde biçimlenmiş ve muhafazkârlığın düsturu olarak içeriğini edinmiştir" (2005: 51) fikrine bağlamıştır.

4. İnsan yaşamını diğer canlı ve cansız unsurlardan üstün görmez, tüm yaşam formlarının bir akrabalığı olduğuna ve birbirine bağımlı olduğuna inanır;
5. İndirgemeci olmaktan çok bütünseldir;
6. Analitik olmaktan çok sezgiseldir; nicel olmaktan çok niteldir;
7. Uzman araştırmacılar grubu yerine kaynak kullanıcıları tarafından oluşturulan verilere dayanmaktadır;
8. Eş zamanlı verilerden çok art zamanlı verilere dayanmaktadır (2004: 93).

Tüm bu özellikleri Yahyalı halıcılık geleneği ile doğrudan ilişkilendirmek mümkündür. Annelerin yıllardır halı dokumayla ilgili yıllardır kaydettikleri bilgi, gözle, sözle ve usta-çırak ilişkisinin doğasına uygun bir şekilde sezgiyle aktarılmıştır.

Öte yandan geleneksel bilginin eskiliği de tartışma konusudur. Konuyu Barsh'tan alıntılamanın Dutfield, bir şeye geleneksel bilgi denmesinin nedeninin; eskilikten ziyade nasıl elde edildiği ve kullanıldığı üzerine odaklandığını ve geleneksel bilginin sürdürülme nedeninin uyum olduğunun altını çizmiştir (2004:94). Yazara göre geleneksel bilginin özünü eskiliğinde aramak nafiledir; çünkü iki veya daha fazla halk tarafından bilgi paylaşılır veya yaratıcısı bilinmez (2004:96).

Arzu Oğuz, her ne kadar bir hukukçu olsa da, geleneksel bilgi kavramını folklorla ilişkilendirmiştir:

Geleneksel bilgi denildiği zaman genellikle anlaşılan çevre ile ilintili bilgilerdir. Örneğin, sanat çalışmaları, el işleri ve folklor unsuru taşıyan diğer kültürel çalışma ve ifade biçimleri bunlar arasında sayılabilir. Bir uzmanın ifadesine göre geleneksel bilgi, kuşaklar boyu doğa ile yakın ilişki halinde yaşayan bir grup halkın bilgi birikimidir. Bu bilgi birikimi, bir sınıflandırma sistemine yerel çevre hakkında gözleme dayanan bir dizi bilgi, kaynakların kullanımına hâkim olan bir kendi kendini yönetme sistemini içermektedir.

Geleneksel bilgiler bütün toplumlarda, o toplumun modernleşme düzeyi ile ya da bilgilerin çoğunun geleneksel olup olmamasıyla ilgisi olmaksızın vardır. Bu açıklama, geleneksel bilgilerin her toplumda bulunduğu anlamını taşımamakla birlikte şehirleşme ve batılılaşma sürecinin dünyadaki pek çok toplumda geleneksel bilgilerin tamamen yok olmasına neden olduğundan kuşku duymak için bir neden yoktur (2001: 11-12).

Özgür Semiz ise Mugabe'ye atıfla geleneksel bilgiyi; "yerel toplumsal hayatın sosyal, iktisadi ve ekolojik alanlarının yönetiminde sarıh ve zımnî olarak kullanılan tüm bilgi ve değerler, uygulama ve yöntemler bütünü" olarak tanımlamakta olup, Srinivas'a atıfla bu bilginin doğası gereği durağan olmadığını, yaratımı ve devinimi sürecinde çoğunlukla belgeye dökülmediğini, kuşaklar boyunca yerel halkların ihtiyaçları değiştikçe gelişen, evrilen, kümülatif ve dinamik bir doğaya sahip olduğunu ifade etmiştir (Semiz, 2013: 381).

Kavramsal olarak Batı kültürü tarafından "doğal, ilkel ve hatta vahşi" kavramları ile ilişkilendirilen geleneksel bilgi, yerel halk için bir iletişim yoludur. Günlük hayatı kolaylaştıran bu bilgiler, doğuştan edinilmekte veya her gün uygulanmak suretiyle pekiştirilmektedir.

Geleneksel bilgi, bir birikim olduğu için folklorun da bir parçasıdır. Dolayısıyla, geleneksel bilgi, her toplumda mevcuttur. Aynı zamanda geleneksel bilginin varlığı, toplumun modernleşme düzeyinden de bağımsızdır.

Geleneksel bilgi, icra edilişi, gözleme dayalılığı, deneyselliği ve sistematik oluşuyla bilimseldir. Bilgiyi geleneksel kılan, kadimliğinden ziyade edinilme ve kullanılma şekliyle bağlantısıdır. Dolayısıyla geleneksel toplumlar içinde elde edilen ve paylaşılan bilgi, kadim olabileceği gibi yeni de olabilir.

Günümüzde geleneksel bilginin ticarî nitelik kazanması, içinde bulunulan koşullar itibarıyla kaçınılmazdır ve esasen geleneksel bilginin varlığını sürdürebilmesi için de şarttır. Geleneksel bilgi, geçmiş ile gelecek arasında bir köprüdür ve geçmişin geleceğe aktarımında ticaretle bağının kurulmasını zorunlu kılmaktadır; çünkü günlük hayat hep bir alışveriş ve etkileşim üzerine kuruludur. Geleneksel bilgi temeline dayalı olan geleneksel el sanatları da ticarî bir kimliğe kavuşturularak sürdürülmeli; ancak aşırı ticarileşme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaması için özen gösterilmelidir; çünkü geleneksel bilginin ortaya çıkış sürecinde ticaret yoktur.²

Geleneksel bilginin Türk hukuk sisteminde temsil edildiği alanlar Fikri ve Mülkiyet haklarıdır. Buna coğrafi işaretler, menşe adları ve mahreç işaretleri girmektedir. Yahyalı halısı, 1997 yılında mahreç işareti almış, bu sayede tescilli bir ürün olmuştur. Mahreç işareti, coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, bölge veya ülkeden kaynaklanan belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından bu coğrafi alan ile özdeşleşen üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerden en az biri belirlenmiş coğrafi alanın sınırları içinde yapılan ürünleri tanımlayan adlar olarak nitelendirilmektedir. Damal bebeği ve Hereke halısı buna örnek olarak verilebilir. Türk Patent Enstitüsü'nün verilerine bakıldığında Yahyalı halısının da 1997 yılında mahreç işareti aldığı görülmektedir (URL-1). Bu sayede ticarî bir mala dönüşmeden bölgenin tipik bir kültürel ürünü olarak kanıtlanan Yahyalı halısı, bölgesel kalkınma ve sürdürülebilirlik noktasında görünür olmaktadır. Bu durum, aynı zamanda bölgede kültür turizminin yapılmasını ve işsizliğin azalmasını da sağlayacaktır. Ne var ki yazının ilerleyen kısımlarında da bahsedileceği gibi yoğun emeğin karşılık bulmaması³ ve makine halısının çıkışı bu tescilli ürünün hak ettiği yere gelememesine neden olmakta, üretime ket vurmaktadır.

Bu makalenin konusu olan Yahyalı halısı da uzun yıllardır kadınlar arasında korunan geleneksel bilgi aracılığıyla anneden kıza geçen bir miras olmuştur. Gerek sözlü gerekse de gözlemsel olarak annenin kızına öğrettiği bu miras yoğun emek içermekte ve aynı zamanda geçim kaynağı sağlamaktadır. Bu sayede Yahyalı halısı, dokuyana bir yaşam gücü verse de, yazının ileriki bölümlerinde de bahsedileceği gibi emeğin karşılığının alınmamasına dönüştüğünden yok olma tehdidi altına giren bir geleneğe de dönüşmüştür. Böyle bir kanıya varılmasının nedeni, hem Yahyalı halısını dokuyarak geçinen hem de makine halısının çıkmasıyla dokumacılığın bitme noktasına gelmesine seyirci kalan /kalmak zorunda olan kaynak kişilerin anlattıklarıdır.

1. Yahyalı Halısı

Yahyalı halısı, koyun yünü ve kök boya kullanılarak yapıldığı için tamamen organik bir üründür. Bu halının bir düğümü, sekiz kat ipten oluşur. Bir başka ifadeyle atkı, geçgi ve çözgü iki kat iptir. Buna *kilitleme düğümü* ya da *düz düğümü* denir. Söz konusu bu durum; Yahyalı halısının diğer halılardan farkıdır. Halı tüccarı Aziz Özülkü'nün verdiği bilgilere göre Bünyan ve Milas halılarının bir düğümü dört kattan oluştuğu için, onlara *sarma düğümü* denmektedir.

Yahyalı'da halı dokumak için öncelikle koyunların yünü kırkılır. Bu yünler çayda yıkanır. Evin önünde kurutulur. Sağlam olduğu için ayva çubuğu ile dövülür. Yünler burma hâline getirilir. Kirmen ya da çıkırıkta ipe dönüştürülür. Çift kat bükülür, gelep yapılır, kök boya ile

²Geleneksel bilginin ticarileştirilmesi ve bunun sınırlarına ilişkin tartışmalar için bkz: (Semiz, 2013: 381-385).

³Benzer bakış açısı Ülkem Yaz, Nefise Yüksel'in beraber kaleme aldığı "Yahyalı Halılarının Anadolu Türk Halıları Arasındaki Yeri" isimli çalışmanın 409. sayfasında da dile getirilmiş, ancak detay verilmemiştir.

boyanır. Derede ya da çeşmede bol su ile yıkanır. Kuruyan ipler yumak hâline getirildikten sonra tezgâhlara yerleştirilir.

Koyun yünlerinin kök boya ile boyanmasında yöre halkı tarafından bilinen bitkiler ve tamamen doğal malzemeler kullanılır. Cehri, asma yaprağı, narpız otu, bataklık çamuru, ceviz ağacı kabuğu, çamur bunlara örnek olarak verilebilir. Narpız otu (yarpız otu) ve çamurdan ya da tezeğin külünden (KK-2) gri, cevizden kahverengi, asma yaprağından yeşil, sütleğen otu, dağ çayı ve samandan sarı renkleri elde edilir. Dokumacı kadınlardan biri de cehri ve bağ yaprağından da başka bir sarı rengi elde ettiğini söylemiştir. Mavi ve kırmızı renklerini elde etmek için kök boya alınır. Aziz Özülkü'nün verdiği bilgilere göre Yahyalı halısında kullanılan mavi renk, "korel mavisini" olarak geçmektedir. Renge böyle bir isim verilmesinin hikâyesini Özülkü şöyle anlatmıştır:

Korel amca dediğimiz bir adam vardı. Kore'de savaşa katılıyor. Adı o yüzden Korel amca olarak kalıyor. Savaştan sonra Koreliler bunlara info turizm yapıyorlar. Dededen kalma mesleği boyacılık olduğu için indigo mavisini buluyor ve 2 kg. boyayı getiriyor; fakat burada rengi tutturamıyor. Burada boyayı ekşimiş hamur, pekmez toprağı ve boya şiri katılıyor ve adına turkuaz mavi diyor (KK-1).

Siyah rengini elde etmek isteyen, ilk önce siyah koyun bulmaya çalışır. Bulamadığı takdirde kimyasal boya kullanır. Yörede kahverengiye *ger*, hâki renge *yeşeni*, griye de *sırçanidenir*. Buraya kadar verilen tüm bilgilerden anlaşılmaktadır ki, gerek halının dokuma tekniğı, gerek yünlerin elde edilişi, gerekse de kök boyanın hazırlanışı kadınların yıllardır birbirlerine aktardıkları geleneksel bilgiler bütünüdür. Söz konusu bu bilgiler geleneğin oluşumunu ve dönüşümünü yaşayarak sürdürülmesini hızlandırmıştır.

Yahyalı halısı geleneğı, öncelikle bir çeyiz unsuru olarak günlük yaşantıda yerini almıştır. Bir halı tüccarı olan Aziz Özülkü'nün verdiği bilgilere göre “Yahyalı'da dokumacılık, kişinin kendi ihtiyacını gidermek doğrultusunda dokuduğı, bunun yanı sıra sırabakliyatkoymak için heybenin, saman ve buğdayın koyulması için çuvalın, kişisel eşyanın koyulması için de çantanındokunduğı bir ürün çeşitliliğine sahiptir. Bunların yanı sıra yastık da dokunan bir başka unsurdur” (KK-1).

Söz konusu bu durum, aslında Mehmet Genç'in Osmanlı Devleti'nin üretim mantığını ortaya koyduğu şu sözlerle uyumaktadır:

Osmanlıların zihin dünyalarında ekonomiye ilişkin tasavvur, en genel anlamıyla, ihtiyaçların karşılanması noktasında toplanıyordu. Devletin ve toplumun bütün katmanlarının ihtiyaçlarını karşılamak, iktisadi faaliyetin hedefi ve meşruiyet temeli idi. Yani, kısaca *provisionist* idiler. Mal ve hizmet üretenler önce kendi ihtiyaçlarını karşılamalı, ondan sonra da kademe kademe tüm toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeliydiler. Bu sebepten, Osmanlılar ithalat ve ihracat konusunda çağdaşları olan Batı'nın ve bugünün değerlerine hiç uymayan bir tutum içindeydiler (2021: 64).

Dolayısıyla Yahyalılılar için uzun yıllardır aktarılan geleneksel bilgi çerçevesinde yaşayan Yahyalı halısını dokumak, yörede yapılan tarım ve hayvancılığın da göstergesidir. Bir başka ifadeyle yöredeki yaşam koşulları geleneksel bilginin oluşması ve sürdürülebilmesi açısından elverişlidir.

Geleneksel bilgi çerçevesinde dokumacı kadınlar halı dokumayı öğrendikleri gibi, yıllar boyu köylerinde gözlemedikleri günlük yaşantıyı da dokudukları halılara yansıtmışlardır. Aşağıda görülen klasik bir Yahyalı halısının dört bir yanının çift minareli cami, kavak ağaçları ve

evler ile dolu olduğu görülecektir. Sanki bir film şeridini andıran bu motifler, gördüğünü resmedebilen dokumacı kadınların yeteneklerinin ne kadar üstün olduğunun da göstergesidir. Aziz Özülkü'nün verdiği bilgiye göre "Köy modelli Dabazlı" olarak adlandırılan bu şaheser niteliğindeki halı, otuz beş yıllıktır ve artık bu kadar detaylı halı dokuyan kalmamıştır. Ruhi Ersoy, Osmaniye Karatepe kilimleri üzerine yazdığı yazısında "insanoğlunun her zaman sözle konuşmadığını, bazen eylemleriyle bazen de ürettiği somut metinlerle kendi varlığını ifade ettiğini" (2021: 291) söylemiştir. Dolayısıyla Ersoy, dokunan halı ve kilimleri de birer metin olarak kabul etmiş, motifleri de gösterge olarak yorumlamıştır. Bu anlamda Yahyalı halısı da somut kültürel mirastır. Özülkü'nün verdiği bilgilere göre Yahyalı halısına her dokunan sandık, genç kızın evlenmek istediğinin göstergesidir. Söyleme cesaret dahi edilemeyen bazı istekler dokuma aracılığıyla iletilen mesajlardır.

Görsel 1: Klasik bir Yahyalı halısı (Aziz Özülkü'nündükkanında yer alan bir halıdır).

Görsel 2: Bir başka klasik Yahyalı halısı. **Görsel 3:** Köy yaşantısını gösteren detaylar.

Özülkü'nün verdiği bilgilere göre Yahyalı halısının çeyiz geleneği ile bütünleşmesi at arabasına yüklenen halılar ve yastıkların üzerinin de birkaç tane Yahyalı halısıyla örtülmesiyle ilintilidir. Konuyla ilgili Özülkü şunları söylemiştir:

Bunun dedikodusu bile yapılırdı, "Aaa görüyor musun Hatice bacı kızına iki halı, iki de yastık yapmış." diye... Yani Yahyalı çeyiz geleneğinin olmazsa olmazı halıdır. Gelin kız gittiği yerde ne

kadar çok halısı olursa itibar sahibi olur. İleride parası olmadığına altın gibi bozdurabileceği bir şeydir. Halı dokumak Yahyalı'da zorunluluktur. Zengin dahi dokumak zorundaydı. "O kız halı dokumayı bile bilmiyor" denmemesi için. Sonra halı dokunup bittikten sonra seremonisi yapılır. Bu da Pazar gününe denk getirilir. Biten halı tezgâhtan yere indirilir, herkes halının üzerine oturur ve kuruyemiş yenip, mısır patlatılarak bu gün kutlanır. Buna da *keskencelikgeleneği* denir(KK-1).

Görsel 4: Üçgöbekli motifli Yahyalı halısı. (Petek ERSOY İNCİ arşivi)

Görsel 5: Kandilli motifli Yahyalı halısı. (Petek ERSOY İNCİ arşivi)

2. Yahyalı Halısının Dönüşümü

Başta tamamen kişisel ihtiyaçları karşılamak için dokunan Yahyalı halısı, Özülkü'nün aktarımına göre 1965-1970'li yıllardan itibaren başta çevre il ve ilçelerden, ardından da yurt dışından gelen turistlerin yoğun ilgisiyle karşılaşmış, bu sayede ticarî bir unsura dönüşmüştür. Ticarî bir unsura dönüştüğü andan itibaren metalaşmanın etkisinden kurtulamayan Yahyalı halısı, artık kişisel ihtiyaçtan çıkmış tamamen pazar malına dönüşmüştür. Bunun en somut göstergesi, her Çarşamba ve Cuma günü Yahyalı halı pazarında satılması için ürünlerin hazırlanmasıyla başlamıştır. Bu pazara mal hazırlayan dokumacı kadınlar ise çeyizlik unsur olarak keyfe keder şekilde yaptıkları ürünleri artık satışa hazır hâle getirebilmek için daha sistematik çalışmak zorunda kalmışlardır. "Kışın halı dokunmayan ev yoktu, her kıza mutlaka halı dokuturlardı" (KK-2) sözü bunun açık bir kanıtıdır. Bu uğurda kışın neredeyse bir fabrika işlevi gören köy evlerinden bahsetmek mümkündür:

1975-1976 senelerinde evlere tek tek tezgâh dağıtırlardı. Bu tezgâh dağıtan kişiler Develi'den, Kayseri'den ya da Yahyalı'dan gelen tüccarlardı. Develi'nin her köyünde halı dokunurdu. Bir halı da en aşağı bir ayda biterdi. Bazen 45 gün bile sürerdi. Her kış bütün köylerde halı dokunurdu. Boş durdurmazlardı kadınları. Her kış kesintisiz halı dokunurdu. Bazı evlerden 4-5 adet istenirdi (KK-2).

Ben Develi merkezdenim. Bizde halı değil, kilim dokunurdu. Yahyalı halısı en çok sedirlere sermek için dokunurdu. Ahşap olan sedirlerin üzerine minder atılır, onun üzerine de Yahyalı halısı konurdu. Yahyalı'da her evde halı olurdu. Ebatları küçük olduğu için çift dokunurdu. Seccade de dokunurdu; ama onun desenleri daha düz olurdu. Seccade için yeşil ve bordo renklerin kullanıldığını hatırlıyorum. Halıda daha çok renk ve desen olur (KK-3).

Yahyalı halısının şahsî ihtiyaçtan çıkıp ekonomik anlamda bir değere dönüşmesi, halıda yaşanan ikinci kırılmadır ve söz konusu bu durum, 1965 ve 70'li yıllarında gerçekleşmiştir. Söz konusu süreci Aziz Özülkü şöyle açıklamıştır:

Yahyalı, İç Anadolu'da gidişi olup da çıkışı olmayan çok bâkir yerlerden biri. Birileri bu değeri görmeyince ya da o değere sahip olmak istese de birileri bunları buluşturmada aracılık etmeyince, yakın çevre il ve ilçelerden gelenler tarafından ilk olarak keşfediliyor. Halyı gelen nasıl görüyor? Kadın havalandırmak için balkonuna serdiğinde görmüş, acaba bize de satmazlar mı düşüncesinden hareketle bir daha dokuruz, bir daha yaparız düşüncesi hâsıl olmuş. Yahyalı halısının değerini bilen önce çeyizlik için alıyor. Bundan 25-30 yıl önce Yahyalı evlerinin hepsi birer atölye. 5.000 tezgâhta yılda 20.000 metrekare halı çıkardı. Bu halılar yurt içinde alıcı bulduğu gibi yurt dışına Avrupa'ya da giderdi (KK-1).

Tüm bu verilerden anlaşılmaktadır ki Yahyalılı kadınların hayatlarında halı dokumaktan başka bir uğraşları olmamıştır. Annenin yanına oturularak öğrenilen her bilgi, aslında geleneksel bilgi çerçevesinde gerçekleşen bir aktarımdır ve bu durum anadan kıza kalan bir mirastır.

Yıllar boyu Yahyalı kadını halı dokuyarak ev geçimine önemli bir katkı sunmuştur. Konuyla ilgili olarak Develi'nin Ayşepınar köyünden bir kaynak kişinin aktardığı bilgiler dikkate değerdir:

Benim derslerim küçükken çok iyi idi. Ama ekonomik durumumuz yoktu. Bunu öğrenen öğretmenim "Kızının tüm masraflarını ben üstleneceğim, yeter ki okusun" dediği halde bile babam izin vermedi. Halı dokuyacak dedi. Köyde bir gelirimiz yoktu sadece arazimiz vardı, ondan gelen ürün de ancak bizim doymamıza yetiyordu. Halıları dokuyup babamıza veriyorduk, Salı günü kurulan halı pazarında babam onları satardı. Böylelikle kendimize harçlık ediyorduk. Halı pazarına Develi'nin Kayseri'nin zenginleri gelirdi. Bizim iki aylık emeklerimizi 20-25 liraya alıp giderlerdi.

İlk zamanlar bizim köyde sadece iki hânedede halı dokunurdu. Annemin teyzeleri ve kuzenleri. Herkes onlara gidip gelip öğrenirdi. Onların da işine geliyordu. İşleri azalıyor ve başkaları da dokuyordu. Sonradan -1976 filan olabilir- Kayseri'den bir şirket geldi, kurs açtı. O kursa teyzem gitti. Orada onlara Bünyan halısı dokunması öğretildi. 6 metrekarelik büyük taban halısı... Bünyan ile Yahyalı'nın arasındaki fark, renk ve motiflerinin farklı oluşu. Biz Yahyalı halısını bıçakla keseriz, Bünyan'da ilmeği attığında kendi kopuyor. Ben de bir sefer öğrenmek için gitmiştim; ama devam etmedim. Yahyalı'yı dokumak daha zor ama daha zevkli. Yahyalı'nın motifi daha sade. Bünyan'ın motifleri çok zor ve karmaşık... (KK-4).

Halı dokumak bedensel olduğu kadar mevsimseldir; çünkü kış ayları kadının halı dokuma zamanıdır. Kasım ve Nisan ayları arasında halı dokuyan kadın, yaz mevsiminde koyun yünlerinin kırılmasıyla (Yahyalı'da Haziran ayında kırılır), yünlerin yıkanıp kurutulduğu, kirmen ya da çıkırıktan geçirildikten sonra kök boya ile boyanarak kışa hazırlığın yapıldığı bir dönemdir. Kaynak kişilerin aktardığı bilgiye göre, dokumacı kadın bunları yaparken, erkeklerin çalıştığı tek dönem yaz mevsimidir.

Yahyalı halısı ne zaman bir ihtiyaç unsuru olmaktan çıkıp metalaştıysa, halyı dokuyan kadının dokuduğu halı ile kendi arasındaki duygusal bağ yok olmuştur. Bir başka ifadeyle işin geleneksel boyutu (çeyiz unsuru oluşu, halının bitiminden sonraki kutlama töreni,vb.) hep ikinci plânda kalmıştır. Kaynak kişilerden alınan bilgilere göre Yahyalı'da her Çarşamba ve Cuma günü kurulan halı pazarında, Niğde ve Göreme gibi yakın yerlerde ya da İstanbul'da satılması suretiyle kadının emeğine yabancılaştığı bir süreç yaşanmıştır. Buradaki yabancılaşma, kişinin kendi için değil, sürekli dışarı için üretim yapıp sattığı sistemi anlatmaya yarayan bir terimdir. Söz konusu yabancılaşma, metalaşmadan kaynaklanmaktadır ve kimi kaynak kişilerin sözlerinden de bu durum açıkça anlaşılmaktadır:

Zaten bizim dokuduğumuz halıların hepsini kocalarımız götürdü sattılar, hiç yok ki evde, namaz kılacak dahi yok, hiç yok (KK-5).

Kocam kamyon şoförü olduğu için halyı kendim indirir, yanıma komşumu alıp halıcıya beraber giderdik. Halıcı sattık, paranı gel al deyince gider parasını alırdık (KK-6).

Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre Yahyalı halı pazarında halı satışı tıpkı kurban satışı gibidir (KK-6, KK-7).Halısının başında duran evin erkeğine, çoğunlukla tüccar olan alıcı gelir, halıyı kaç satacağını sorar. Eğer verilen fiyat yüksek bulunursa, araya Yahyalılı bir başka tüccar girer ve iki tarafı uzlaştırır. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre halı pazarında iki günün belirlenmesi tesadüf değildir. Çarşamba günü esnaflar tarafından alınan halılar, Cuma günü yabancılara satılır. Burada yabancından kasıt Nevşehir, İstanbul ve İzmir'den gelen diğer halı tüccarlarıdır (KK-7).

Yahyalı halısının metalaşması pazarda olduğu gibi, halı tüccarı olan Aziz Özülkü'nün dükkanında da olmaktadır. Konuyla ilgili kaynak kişinin verdiği bilgiler dikkat çekicidir:

Bana göre Yahyalı halısı ölü böyle giderse. Zaten on yıldır dokunmuyor, burada gördükleriniz çeyizlik halılar. Ne yapıyor? Aynı ziynet eşyası gibi kullanmıyor, bir köşeye koyuyor ya da çok temiz kullanmıştır, getiriyor ev alırken, araba alırken, çocuğunu okuturken, kızını gelin götürürken altın gibi bozduruyor, bu ürünler o şekilde gelen ürünler, yeni ürün yok artık dokunmuyor (KK-1).

Yahyalılı kadınların verdiği bilgilere göre son on beş yıldır dokumacılık azalmıştır. Bunun nedeni hem makine halısıdır hem de emeğin tüccarlar tarafından emilmesidir. Konuya ilişkin bir kaynak kişinin verdiği bilgiler dikkate değerdir:

Fabrikasyon halılar çıkınca bizim Yahyalı'nın kendi esnaflarımız da ne oldu biliyor musun, dışarıdan mesela turistler gelir, ya o adamları buraya getirmediler. Adamlara dediler ki, ya sen niye oraya gidiyorsun, (köye) gel biz sana halıyı ayarlarız. Burada halının değeri kaç lira? 500 lira, bu halıyı 100 liraya almaya çalıştı ve de aldı yani. Ne yaparız halıyı? Yenmez içilmez. 100 liraya aldığı halıyı götürdü o adamlara 500 liraya sattı. Birkaç esnaf böyle zengin oldu, zengin olunca Allah da onlara yedirdi. Örneğin annemin kız kardeşi vardı halıcı. Alzheimer hastası, on yıldır yatar. Bunun emeği çok zor. Bu emeğin karşılığını Allah gerçekten yedirdi. Kimi delirdi, kimi bilmem ne oldu. Neden? El emeğini yedikleri için, hakkını verip alamadıkları için(KK-8).

Yoğun kadın emeğinin sömürülmesine karşı bir başka örnek yıllar önce Develi'ye bağlı Ayşepınar köyünde yaşanan bir durumu aktaran kaynak kişinin şu sözlerinden de anlaşılmaktadır:

Komşumuz vardı, üç kızın evde oturduğu... Bir ekmeğe muhtaçlar. Hiçbir yerden gelirleri yok. Kızlar o zaman dediler ki, biz o zaman halı dokuyalım; çünkü başkasının bahçesinde de çalışıp günde 1 lira anca kazanıyorlardı. İpek halı daha fazla para kazandırıyor dedikleri için ipek halı dokumaya gönüllü oldular. İşte o şirket sahibi Bayram diye biri, bunlara tezgâh vermiş.. 10 ay sonra gelip alacam demiş. Kızlar elleri kanayana kadar 8 ay dokudular o halıyı. Halının bitmesine 15 cm kala, Bayram gelmiş, kızların tezgâhlarını almış gitmiş. Kızlar ağlayıp bir aya bitiririz deseler de Bayram dinlemedi, hem işi erken istedi, hem de kızlara 5 kuruş da para vermeden gitti... Halıcılık 90'da tamamen bitti. Ben 85'te evlenirken her evde halı dokunurdu... Bir gün köye kocaman makine halıları geldi. Köyün hanımları aman küçücük halıyı verdik, büyük halı aldık diye sevindiler. Köyümüzde halıcılık konusunda kooperatifçilik olmasına rağmen Bayram ve Bayram gibiler ücrette eşitsizlik yaptı. Kimine 1 lira verdi, kimine 5 lira verdi. Kızları ayırt etti, kızlar bunu görünce dokumuyoruz dediler. Bayram da başka köye gitti(KK-4).

Özülkü için bir kültürel değer olarak Yahyalı halısının yeniden güç kazanması, devletin kendisine ve dokuyucu kadınlara sahip çıkması ile olur:

Devletimizin dört elle sarılıp bu insanları atölye ortamına taşınması lazım. Bir, sigortalı olacak. İki, asgari ücret de olsa bir ücret ödenecek. Ben buradan emekli olacağım diyecek, başka türlü olmaz. Nasıl ki gidip bir fabrikada çalışınca geleceğine güvenle bakıyorsa, sosyal bir güvencesi varsa, bunun canlanması için olmazsa olmaz şart, sigorta, taşınmalı atölye ortamı ve asgari ücrettir (KK-1).

Neticede bir kültürel hazine olan ve geleneksel olarak anneden kıza öğretilmek suretiyle yıllarca dokunan Yahyalı halısı, ihtiyaçtan gösteriş unsuru olarak çeyizlik ürüne, oradan da "iyi

para getirdiği" gerekçesiyle ticarî bir mala dönüşmüş, on beş yıl öncesine kadar evin geçimini sağlayan temel unsur sıfatını koruyorken, artık emeğin karşılığının alınmadığı gerekçesiyle bir anı objesine dönüşmüştür. Yoğun kadın emeğinin hak ettiği yeri bulamaması, kuşkusuz emek piyasasının cinsiyete dayalı yapısıyla da ilgilidir ve kadınlar fizikî özellikleri nedeniyle ikinci plandadırlar. (Özar, 2021: 19). Özellikle Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren tarım sektörünün hızla çözülmesi, tarım ve tarıma bağlı üretimden ekmek yiyen insanların hepsini olumsuz anlamda etkilemiştir. Bu da beraberinde geleneksel bilgiyle harmanlanan geleneğin, gelenek aktarımının ve ürün çeşitliliğinin azalmasına neden olmuştur.⁴

Aziz Özülkü’nün verdiği bilgilere göre Yahyalı halısının bugüne kadar kan kaybetmesinin bir başka nedeni de kooperatifçilik sistemine hiç dâhil edilmemesidir. Atölye ortamına taşınmayan halı, desinatörlerle, renk uzmanlarıyla, ticaret erbabıyla buluşmamıştır. Kuşkusuz bu durum; halıların piyasa için üretilmemesine neden olmuştur. Bir başka deyişle post-fordist üretim modeli⁵ Yahyalı halıcılığı için geçerli olmamıştır. Özülkü söz konusu bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Değerini para ve zaman değiştirdi. Nasıl değiştirdi? 1970’lerde fabrika halısı çıktı. Eğer bu ürün gelişmiş bir ülkede satılsaydı, motifi de değiştirdi. Dış dünyada reklamı da yapılmadığından bu ürün geride kaldı. Benim ülkemin insanı almasa bile, dışarı ülkenin adamı gelir alır. Niye? Sağlıklı, organik ürün. Negatif enerjini alıyor. Önce niye değerliydi? Fabrika yoktu çünkü... Yahyalı halısı hep böyle dokundu, ne geleneğe tüccar karıştı⁶ ne de dokuyan kadın değiştirdi. *Bir Usta Bin Usta* projesinde de geleneksel olsun istendi. Ancak keşke piyasaya göre dokunsaydı. Neden? Benim doğamda 100 değişik bitkiden kök boya elde ediliyor. Meşe kozalağından şahane bir deve tüyü rengi elde ediliyor. Kullanılmış mı? Kullanılmamış. Sebep? Çünkü talep eden onu görmemiş ki... E halıyı dokuyan anasından o rengi görmeyince hiç aktarılmayan bir renk olmuş. Burada da gelenek yürümüş gitmiş. İnsanlar ancak gördüğü ile yetinmiş. Ufku açan olmamış. Yerel yönetim risk almamış. Dokuyucu kadına denmemiş ki Avrupalı böyle renk sever, Arap

⁴Benzer bakış açısı Şerife Seher Erol Çalışkan ve Turgay Kabak’ın beraber kaleme aldıkları Silifke Yöresi Dokuma Kültürü isimli çalışmada da görülmektedir. Yazarlar önce yöre dokumalarının dört işlevde toplandığı belirtmişlerdir. Bunlar; tekstil ihtiyacı, mesken ihtiyacının karşılanması, geleneksel halk bilgisinin ve kültürel belleğin muhafazası ve ekonomik gelir elde etme işlevi olarak sıralanmıştır. (2019: 113-116)

⁵Postmodern anlayışın doğal sonucu olan bir üretim anlayışıdır. Kısaca esnek üretim modeli anlamına gelmektedir.

⁶Amerikalı tarih profesörü Donald Quataert, Osmanlı İmparatorluğu’nda halı ticaretinin Batılı talep edenler, tüccarlar ve dokumacı kadınlardan üzerinden yürüyen bir düzen olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla Quataert’in tespitlerine göre tüccar, batılının isteklerinin aynen uygulanmasına vesile olan önemli bir kişidir. Araştırmacının eserinde Yahyalı halısı yoktur; zaten Quataert’in tespitleri ile Yahyalı halısı uyuşmamaktadır. Ne var ki, Türkiye’deki halıcılık sektörünü anlamak açısından sunduğu veriler kayda değerdir. Donald Quataert, İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi’nin koşullarına ayak uyduramadığı gerekçesiyle Osmanlı İmparatorluğu’nun çöktüğü şeklindeki yaygın tezin aksine aslında Osmanlı imalat sektörünün başta evler olmak üzere, bazı atölyelerde de canlı tutulmaya çalışıldığını, bu anlamda rekabet yaratacak kadar bir ivme kazanıldığını öne sürmüştür. Bu tezi savunurken çok çeşitli belgelerden faydalanan yazar, Osmanlı’da hem iç pazara hem de uluslararası pazara yönelik imalat türleri hakkında bilgiler vermiştir. Quataert için imalat sadece kentsel bir konu değildir. Dolayısıyla lonca örgütlenmesine dayalı olmak ya da fabrika eksenli üretimi baz almak, tarımsal hayata bağlı gelişen imalatı yok saymaktır. Bir başka ifadeyle, Osmanlı İmparatorluğu döneminde imalatı anlamak demek, hem kentsel hem de tarımsal üretimi beraber düşünmeyi gerektirir. Bu anlamda halıcılığı uluslararası pazar için üretilen zanaatlardan biri olarak değerlendiren yazara göre batının "Romantik idealine göre, her bir Şark halısı, bir sanat nesnesi, yaratıcısının benzersiz bir ürünü olarak tahayyül edilir" (2011: 239). Osmanlı’da halıcılığın merkezi Anadolu’dur ve batılılar için halı dokunması 16. yüzyıla dek uzanır (2011: 241). Yazarın verdiği bilgilere göre halıcılığın 18. yüzyılda Batı Anadolu’da iyi örgütlenmiş bir sektör hâline gelişi, Uşak kentinde bu işin ana ekonomik faaliyet olmasına dayanmaktadır. Bu sayede İzmir’deki önemli ticaret kollarından biri olan halıcılık, "Batının endüstriyel hayatı karşısında bir ferahlama aracına" (2011:249) dönüşmüştür. Kuşkusuz bu dönüşümün sürekliliğinin dayandığı temel nokta da "yabancı müşterilerin ihtiyaçlarına karşılık veren halı desenleri" dir. Halı desenlerinin sürekli değişip dönüşmesi, siparişe dayalı bir halı üretiminin yapıldığının göstergesidir. Quataert’in tespitlerine göre Anadolu halıcılığında kimi tüccarlar modern, kimileri ise antik desenler şeklinde halı dokutmuşlardır (2011: 253). Bu anlamda "Uşak, Avrupalı veya Amerikalı tüccarların sağladığı desenlerle büyük miktarda halı üretmiştir" (2011: 251). Sırf buradan çıkan sonuç bile Melike Kaplan’ın geleneği "insan yeniden istediği için sürekli yenilenen ve vazgeçilmeyen" (2008:1) bir konu olarak değerlendirmesiyle uygun düşmektedir. Dolayısıyla gelenek, muğlak bir kavramdır ve desen oluşumu halıyı dokuyanların duygu dünyalarından süzülerek gelen bir durumdan ziyade, talep edenlerin düşüncelerine göre şekillenmiştir. Gelenek, insan eliyle sürekli bir değişim ve dönüşüm geçirmektedir.

bunu sever diye. Beyaz zeminli halı hiç dokunmamış mesela... Biz eğer ürünün kalitesini anlatabilseydik, devlet ve yerel yönetim bunu yapabilseydi Yahyalı halısı kaybolmazdı. Kooperatifçiliğin önemi işte burada. İnsan böylelikle kendi kendini değiştirir. Bu coğrafyada halı anadan kıza bu nedenle dar bir çerçevede geçiyor. Halıdaki çağdaş yaratıcılık ancak kooperatifçilikle olur. Halı, bir yatırım aracıdır. Bunun için önce bir komisyon kurulup oturulacak. Üç kişi halısını getirecek. Uzmanlar arasında meşveret yapacak. Boyadan anlayan kök boya mı kimyasal mı ortaya çıkacak. Bu değerlere göre gerçek fiyat ortaya çıkacak. Atatürk, İzmir İktisat Kongresi'nde pamukçuyu, yağ tüccarını topluyor. Zanaatkarı topluyor. Nerede neyiz var öğreniyor. Şu an yok ki... Yahyalı halısının tanıtımı yapılmadı. Kitabı basılmadı, festivali yapılmadı. Sarımsak festivali oluyor, Yahyalı halısının festivali olmuyor. Yamula patlıcan festivali oluyor, Yahyalı halısının festivali olmuyor. Halının akıbeti o halde neden dört tüccara bırakılıyor?

Özülkü'nün verdiği bilgilere göre artık bunun yerine Yahyalı halısını yaşatmak ve sürdürülebilir kılmak için 30 dönümlük bir arazide *Selçuklu köyü* inşa edilmelidir. Kolay erişilebilir malzemelerle (kerpiç ve sultan sazlığından koparılan kamışlarla) oluşturulacak olan bu U tipi mekânda ilkel bir köy çeşmesinde tokuç atıla atıla yünler temizlenecek, böylelikle koyun yünlerinin temizlenmesinde bile geleneksel yöntemler korunmuş olacaktır. Bunun hemen yanındaki bölümde çıkırık ve kirmenle yün eğiren kadınlar çalışacaktır. Bir sonraki adım boyahânenin kurulmasıdır. Ateş yakılarak büyük bakır kazanlarda boyanan yünler, Selçuklu köyünün en büyük kısmı olan dokuma tezgâhlarının bulunduğu bölüme getirilecek ve böylelikle beraberlik içinde bir üretim modeli sağlanmış olacaktır. Çam ağacından yapılan bu dokuma tezgâhları, geleneksel malzemedir ve üretimi günümüzde de devam etmektedir. Özülkü'nün projesi olan bu köyde üretimle eş zamanlı olarak pazarlama da yapılacak, daha önceden dokunan halıların satışı gerçekleştirilecektir. Pazarlanacak olan bir diğer unsur da Yahyalı'ya has yöresel lezzetlerdir (kef, vb.).

Aslında yukarıda sayılan öneriler doğrultusunda ünü kendi yöresinden çıkıp dünyaya yayılan bir kilim dokuma faaliyeti vardır. Osmaniye'nin Karatepe Kızıyusuflu Köy Kooperatifi, bunun net bir örneğidir. Karatepe kilimlerinin yerelden ulusala, ulusaldan evrensele yayılışının öyküsünü anlatan Ruhi Ersoy konuyla ilgili dikkate değer bilgiler sunduğu çalışmasında Ali Cafri isimli kişinin kilim kooperatifi kurma konusunda çok zahmetler çektiğinden bahsetmiştir. Cafri, kooperatif başkanı olduktan sonra da yurt dışında sergilerin açılmaya başlamasıyla Karatepe kilimlerinin ve kadın emeğinin şansının olumluya dönüşünde kilit rol oynamıştır (Ersoy, 2021: 289-296). Kayseri'ye en uzak; ancak Adana'ya en yakın ilçe olan Yahyalı'da kadim bir halıcılık geleneği olmasına rağmen benzer bir kooperatifçilik anlayışının olmaması, benzer bir başarının elde edilememesinin de başlıca nedenlerinden biri olmuştur.

Sonuç

Geleneksel bilgiye dayalı üretim dayanışmayı sağlar. Gelenek, geleneksel bilginin sunduğu verinin yaşatılması ile devam eder. Gelenek bitince ya da hak ettiği değeri yeterince göremediğinde geleneğin aktarımcısının ya da alıcısının rolünün önemi kalmaz. Söz konusu bu duruma bir de modernleşme ya da dijitalleşmenin etkileri eklenince geleneğin yaşatılması ya da sürdürülmesi iyice zorlaşır. Yahyalı halısı geçmişten günümüze yerel halk tarafından aktarılan geleneksel bilgi olarak tamamen doğal bir ürün olması ve estetik yönleriyle günümüze kadar üretimi yapılmış bir kültürel mirastır. Ne var ki yoğun kadın emeğiyle ortaya çıkan bu nadide ürün, maddi karşılığı yeterince üreticilerine geri dönüş yapmadığı ya da tüccar eline kaderi terk

edildiği için eski üretim yoğunluğunu, görünürlüğünü ve bilinirliğini kaybetmiştir. Yahyalı halısı geleneğinin yaşatılabilmesi için öncelikle bu halıya ait tüm geleneksel bilginin depolanması ve gereği gibi korunması gerekmektedir. Bunun için öncelikle bölgede tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilmesi noktasında teşvik edici politikalar geliştirilmelidir. Yörede kadının emeğine saygı duyan bir kooperatifçilik hareketinin başlatılması da zorunluluk arz etmektedir. Bu noktada Kayserili iş insanlarının girişimciliği kilit rol oynamaktadır. Yerel halkla yönetici kesimin Yahyalı halısının sürdürülebilirliği noktasındaki ortak çabası kadim bir miras olan dokumacılığın önce bölgesel ardından da ulusal kalkınmada dikkate değer bir girişimcilik örneği olmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- BİRKALAN, Hande (2003). "Gelenek", *Kaf Dağının Ötesine Varmak-Prof. Dr. Günay Kut'a Armağan*,27(1), s. 217-227.
- DUTFIELD, Graham (2004). *Intellectual Property, Biogenetic Resources and Traditional Knowledge*, London: EarthscanPub.
- EROL ÇALIŞKAN, Şerife Seher Erol ve Turgay Kabak (2019). *Hayvancılık Etrafında Gelişen Silifke Yöresi Dokuma Kültürü*, Ankara: Gece Akademi Yayınları.
- ERSOY, Ruhi (2021). "Yerelden Evrensel Maddi Kültür Unsurları ve Kooperatifçilik Osmaniye Karatepe Kızıyusuflu Köy Kooperatifi Örneği", *Gelenekten Geleceğe Türk Kültür Dünyası Makaleler/İncelemeler*, İstanbul: ÖtükenYayımları: s. 289-297.
- GENÇ, Mehmet (2021). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- GUSFIELD, Joseph (2005). "Toplumsal Değişim Araştırmalarında Yersiz Kutuplaşma: Gelenek ve Modernite", *Muhafazakâr Düşünce*, S. 3, s.55-72.
- KAPLAN, Melike (2008). "Geleneksel tıbbın yeniden üretim sürecinde kadın-Ankara kent örneğinde kuşaklar arası çalışma-",*Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara:Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- OĞUZ, Arzu (2001). "Fikrî Mülkiyet Hakları ve Geleneksel (Yerel) Bilgi ve Folklorun Hukukî Korunması", *Ankara Barosu Fikrî Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, S. 9(3), s.9-53.
- ÖZBUDUN, Sibel (2005). "Küreselleşme ve Geleneği Yeniden Düşünmek", *Gelenekten Geleceğe Antropoloji*.İstanbul: Epsilon Yayıncılık, s.51-72.
- ÖZAR, Şemsa (2021). "40 Yıl Önce 40 Yıl Sonra Türkiye’de Kadın Emeği", *Emek, Beden, Aile Türkiye’de Kadınlık Halleri*.İstanbul: Metis Yayıncılık, s.9-25.
- ÖZDEMİR, Nebi (2018). "Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 18(1), s.1-28.
- QUATAERT, Donald (2011). *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.239-310.
- SEMİZ, Özgür (2013). "Geleneksel Bilgi, Folklor ve Fikrî Mülkiyet Hukuku: Yerel Kolektif Bilginin Hukukî Korunması", *Fikrî Mülkiyet Hukuku Yıllığı*, 2013, s. 377-401.
- YAZ, Ülkem ve Nefise Yüksel (2019). "Yahyalı Halılarının Anadolu Türk Halıları Arasındaki Yeri", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 8, S. 24, s. 409-435.

Elektronik Kaynaklar:

URL-1: <http://ci.turkpatent.gov.tr>

Sözlü Kaynaklar:

- KK-1: Aziz ÖZÜLKÜ, Erkek, 59, Yahyalı, halı tüccarı, İlkokul mezunu, 2019.
- KK-2: AdemAKSU, Erkek, 61, Kayseri Develi/Ayşepınar köyü, serbest meslek, 2019.
- KK-3: Mustafa AKTULGA, Erkek, 62, Kayseri/Develi, serbest meslek, lise mezunu, 2019.
- KK-4: Muhterem AKSU, Kadın, 61, Kayseri Develi/Ayşepınar köyü, ev hanımı, ilkokul mezunu, 2019.
- KK-5: Mihriban NAZLI, Kadın, 58, Yahyalı, İlkokul mezunu, ev hanımı, ilkokul mezunu, 2019.
- KK-6: Hanife DİKMEN, Kadın, 46, Yahyalı, İlkokul mezunu, ev hanımı, ilkokul mezunu, 2019.
- KK-7: Fatma BÜLBÜL, Kadın, 51, Yahyalı, İlkokul mezunu, ev hanımı, ilkokul mezunu, 2019.

KK-8: Hacı BÜLBÜL, Kadın, 54, Yahyalı, İlkokul mezunu, çoban, ilkokul mezunu, 2019.

<i>Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiş(ler)dir:</i>
Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir; çünkü doktora tezi kapsamında tüm alan araştırmaları 2019’da gerçekleşmiştir.
Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.
Destek ve Teşekkür:
Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Yazarın Notu: Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi’nde 2022 yılında savunulan “Geleneğin Dönüşümü Bağlamında Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Bir Usta Bin Usta Örneği” isimli doktora tezinden üretilmiştir.
Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.
<i>The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:</i>
Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study because all fieldwork within the scope of the doctoral thesis has made in 2019.
Funding: No support was received from any institution or organization for this study.
Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.
Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.
Author’s Note: A Social Responsibility Project by Transforming Tradition: Bir Usta Bin Usta
Author Contributions: All sections of this article have been prepared by a single author.